
Копилова Світлана Володимирівна
кандидат філософських наук, завідувачка відділу науково-експозиційної роботи
Національний заповідник «Хортиця», Україна

ЕКСПОЗИЦІЙНА РЕМІНІСЦЕНЦІЯ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВВЕДЕННЯ В ТЕРМІНОЛОГІЮ МУЗЕЄЗНАВСТВА

Анотація. Виходячи з практики створення експозиційних проектів, в статті розглянуте питання застосування поняття «візуальна ремінісценція» в площині експозиційного будівництва; пропонується введення його до наукового обігу в якості музеєзнавчого терміну.

Постановка проблеми. Музейна експозиція є складною, багаторівневою системою, створення якої передбачає застосування комплексу заходів як теоретичного, так і прикладного спрямування. Між тим слід констатувати, що в зазначеному аспекті рівень розробки теоретичної складової не завжди відповідає різноманіттю засобів та прийомів практичної експозиційної діяльності. Так, наприклад, не дивлячись на публікацію численних статей, словників і посібників, в сучасній вітчизняній літературі по музеєзнавству проблематика експозиційного будівництва обмежується, як правило, питанням про методи створення експозиції та схеми її побудови.

Відомо, що узагальнення матеріалу, його теоретичне осмислення відбувається на певному етапі, коли акумулюється, так би мовити, критична маса конкретних результатів: в музеєзнавстві – експозиційних об'єктів. Наразі в Україні, навіть попри військовий стан, продовжують створюватись нові експозиції та виставки. Цей факт дозволяє говорити не тільки про наявність матеріалу для досліджень, але й про потребу створення розгалуженого термінологічного апарату, який є теоретичною базою будь-якої наукової розвідки. Отже, необхідність розвитку понятійно-термінологічної системи музеєзнавства як засобу вирішення його специфічних завдань актуалізує дослідження термінології в аспекті експозиційного будівництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В зазначеному контексті видається доцільним поповнення словника музеєзнавчих термінів за рахунок поняття ремінісценції, визначення якої можна зустріти в довідковій літературі: ремінісценція (лат. *geminiscentia* – спогад) – у художньому тексті – неявне відсилання до іншого тексту, що наводить на спогад про нього й розраховане на асоціації читачів; відтворення автором у художньому тексті окремих елементів свого більш раннього (авторемінісценція) або чужого твору за допомогою цитат (часто прихованих), запозичення образів, ритміко-синтаксичних ходів тощо [3, с. 155].

Поняття ремінісценція використовується багатьма напрямками гуманітарного знання, проте найбільш детально воно розроблене для аналізу тексту у різних галузях філології. Так, наприклад, Т. С. Піндосова розглядає ремінісценцію як засіб реалізації категорії інтертекстуальності, виражений неточною цитатою або цитатою без лапок, без посилання на автора чи джерело [6, с. 125] та виокремлює функції ремінісценції – ретроспективну, емотивну, сугестивну [6, с. 183]. В рамках теорії інтертекстуальності визначає ігрову природу ремінісценції І. А. Блинова [2, с. 95].

Цікавою з погляду на вплив використання ремінісценції на аудиторію видається розвідка В. В. Хміль-Чуприни. Вона аналізує літературні ремінісценції як різновид формування інтересу до читання засобами ЗМІ та вперше досліджує літературні ремінісценції в журналістських текстах в аспекті популяризації читання. Дослідниця наголошує, що літературні ремінісценції виконують важливу функцію трансляції культури. Автор публіцистичного тексту, вводячи до нього літературну ремінісценцію, апелює до базових знань аудиторії з літератури, а отже, змушує читача або згадати щось відоме, або звернутися до довідкових джерел, щоб з'ясувати невідоме [7, с. 88].

В музеєзнавстві термін «ремінісценція» часто використовується в контексті практики галерейної діяльності, а саме в назвах виставок сучасного живопису [1; 4; 5]. На жаль, питання розгляду ремінісценції як засобу (прийому) створення експозиції не отримало достатнього вивчення, що і спонукає до його дослідження.

Мета статті полягає у спробі теоретичного осмислення поняття «ремінісценції» в площині експозиційного будівництва, а також введення його до наукового обігу в якості музеєзнавчого терміну.

Об'єктом дослідження є методи побудови експозиційного середовища, предметом – візуальні ремінісценції, як засіб формування експозиції.

Методи дослідження. Дослідження проведено у рамках культурологічної парадигми із використанням системного та міждисциплінарного підходів. Шляхом застосування загальнонаукових методів аналізу й синтезу визначено стан опрацювання заявленої проблематики, характерні типи візуальних ремінісценцій; підсумовані основні положення. Виходячи з культурно-історичного контексту, за описовим та інтерпретативним методами проведена характеристика об'єкта, з якого беруться запозичення (першоджерела, донора); експозиційного об'єкту, в який цей перенос здійснюється; а також пов'язані з цим особливості експозиційного рішення.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом для дослідження став створений в січні 2023 року експозиційний проект «Запорожжя крізь віки: поступи героїчної історії». Його метою є презентація звичайного військового минулого запорозького козацтва та острова Хортиця як уособлень незламного й волелюбного духу українського народу. Оскільки експозиція будувалась в умовах військового стану її завдання полягали у формуванні експозиційного простору із наявного науково-допоміжного фонду (реконструкцій, копій, макетів), мінімальної кількості оригінальних пам'яток та залученні щонайменших матеріальних ресурсів.

Експозиція розташована в приміщенні музейних студій «Місто за порогами» Національного заповідника «Хортиця», в якому до лютого 2022 року функціонувала виставка «Де є бої – там є герої. Українському козацтву присвячується». З урахуванням вище зазначених задач при створенні нової експозиції було використано особливості організації експозиційного простору попереднього проекту, який був втілений як художня галерея. Одночасно в дизайн експозиції було привнесено деякі деталі, що є характерними для облаштування популярних арт-об'єктів XVII ст., до яких, окрім картинних галерей відносять кабінети колекціонерів, майстерні художників, *kunstkammer*, *cabinet of curiosities*, *wunderkammer*. Вони вважаються прообразом сучасного музею і як феномен знайшли відображення в так званому галерейному живописі. Одним з яскравих представників цього жанру був Франс Франкен Молодший (нідерл. Frans Francken (II), 1581 – 1642 pp.). Його картини послужили першоджерелом для створення експозиції (Рис. 1, 2).

Рис. 1. Frans Francken the Younger

The Interior of a Picture Gallery with Connoisseurs Admiring Paintings

Джерело: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2014/old-master-paintings-n09102/lot.23.html>

**Рис. 2. Frans Francken (II)
The Cabinet of a Collector.**

Джерело: <https://www.rct.uk/collection/405781/the-cabinet-of-a-collector>

На полотнах знаменитого фламандця традиційно зображене приміщення, стіни якого задрапіровані або пофарбовані у багатоманітні відтінки коричневого (теракотовий, червонуватий, брунатний, пісочний) та різної інтенсивності сірого кольору. Картини на стінах розвішані ярусами. Іноді між ними (або окремим рядом) висять екзотичні предмети. На поличках – скульптура. Характерними особливостями таких кімнат є вкритий скатертиною стіл з різноманітними рідкісними речами, науковими приладами та інструментами, а також комод для збереження, можливо, особливо цінних предметів.

Експозиція «Запорозжя крізь віки: поступи героїчної історії» розташована в прямокутній яскраво червоній залі (Рис. 3). На її стінах у три яруси розміщені картини; ніші із створеними в них композиціями – експозиційними натюрмортами; багетні рами як порожні, так і з виставленими у відкритому доступі предметами (реконструкціями та копіями). На білих постаментах встановлена скульптура. Верхній пояс експозиції прикрашають макети човнів в багетних рамах. Окремо знаходиться інтерактивний стіл з експонатами-новоробами.

**Рис. 3. Експозиція «Запорозжя крізь віки: поступи героїчної історії»
(фото Копилової С.В.)**

Аналіз цього експозиційного об'єкту в рамках заявленої теми дозволяє виокремити комплекс візуальних ремінісценцій (ремінісценція стилю, ремінісценція дизайну, ремінісценція мотиву), тобто таких, що беруть участь у переносі в експозиційне середовище помітних характеристик першоджерела. Так, ремінісценція стилю стосується комплексу видимих рис (наприклад, абрисів, силуету), які є прикметними (акцентними) ознаками донору в цілому і вказують на наслідування цих стильових властивостей новим об'єктом. Наприклад, створені експозиційні натюрморти є ремінісценцією стилю, що притаманний жанру голландського натюрморту. В більш ширшому розумінні ремінісценція стилю є ремінісценцією дизайну і стосується всієї експозиційної подачі. Так, загальний вигляд запропонованої експозиції в образі кунсткамери або кабінету колекціонера є ремінісценцією дизайну інтер'єру означених арт-приміщень.

Ремінісценція мотиву передбачає перенос із першоджерела в експозиційний простір певних деталей (частини, фрагменту, елементу), наявних у складі предмету-донору. В експозиції до цього типу ремінісценції можна віднести скульптуру; розташовані на стіні у відкритому доступі експонати-новороби; підвішені під стелею макети човнів, які підтримають образ wunderkammer; інтерактивний стіл, що відсилає до столів на картинах Франса Франкена Молодшого (Рис. 4).

Рис. 4. Фрагменти експозиції «Запорожжя крізь віки: поступи героїчної історії» (фото Копилової С.В.)

Водночас можна спостерігати одночасне використання двох типів ремінісценції. Так, композиції експозиційних натюрмортів, як вказувалось вище, є ремінісценцією стилю, властивого жанру голландського натюрморту, і також ремінісценцією мотиву живописних творів на полотні-донорі.

Слід відзначити, що в експозиції «Запорожжя крізь віки: поступи героїчної історії» не спостерігається прямого запозичення від першоджерела. Розглянуті ремінісценції є скоріш інтерпретацією, творчим переосмисленням, що передають зміст через зовнішні прояви. Іншими словами, ремінісценції часто розраховані на певні відомі образи (шаблони, моделі) для відвідувача музею. Наприклад, червоний колір стін експозиційної зали, білі гіпсові постаменти та імітація ліпнини, що залишились від попередньої експозиції, окрім закладених в минулу концепцію ремінісценцій міфу, мають відсилати до традиційного кольору стін та особливостей декорування музею як такого.

В такому разі стає актуальним питання ефекту використання ремінісценцій, який багато в чому залежить від спільних знань аудиторії та автора експозиції. В цьому сенсі є

слушною думка В. В. Хміль-Чуприни щодо літературних ремінісценцій у публіцистичному тексті. Дослідниця наголошує, що навіть у випадку, коли обсяг фонових знань автора і читача не співпадає і реципієнт журналістського тексту не може адекватно сприйняти зміст повідомлення, літературні ремінісценції стають своєрідним поштовхом для отримання нових знань [7, с. 86].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти наступних висновків. Необхідність розвитку понятійно-термінологічної системи музеєзнавства спонукає введення до неї нових елементів, особливо в аспекті експозиційного будівництва. До таких термінів можна віднести поняття «ремінісценції», один із видів якої, а саме візуальна ремінісценція, був розглянутий в статті. Візуальна ремінісценція є засобом формоутворення (побудови) експозиції шляхом переносу в експозиційний простір видимих характеристик об'єкту-першоджерела у вигляді прямого запозичення або художньої інтерпретації. До візуальних ремінісценцій відносяться ремінісценція стилю, ремінісценція дизайну, ремінісценція мотиву. Наведене визначення візуальної ремінісценції є робочим і потребує подальшого аналізу, що обумовлює перспективи майбутніх досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. «Берлінські ремінісценції» Катерини Білетіної запрошують в «Штуку». *Фотографії старого Львова*. Вилучено з: <https://photo-lviv.in.ua/berlinski-reministsentsiji-kateryny-biletinoji-zaproshuyut-v-shtuku/>
2. Блинова І. А. Інтертекстуальність у сучасній парадигмі гуманітарного знання. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2016. Вип. 10. С. 94-102.
3. Герчанівська П. Е. Культурологія: термінологічний словник. Київ : Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. 439 с.
4. «Живописна ремінісценція». Реалізм родом з 70-х років. *Справжня Варта*. Вилучено з: <https://varta.kharkov.ua/news/art/1113748>
5. Луцький митець-концептуаліст Іштван Кус представив виставку «Житіє. Ремінісценції». *Район Культура*. Вилучено з: <https://kultura.rayon.in.ua/news/556393-lutskiy-mitets-kontseptualist-ishtvan-kus-predstaviv-vistavku-zhitie-reministsentsii-v-galerei-mistetstv>
6. Піндосова Т. С. Категорія інтертекстуальності в художніх текстах Д. Брауна: прагмастилістичний аспект : дис. ... к-та філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2019. 107. 222 с.
7. Khmil-Chupryna V. Літературні ремінісценції у текстах ЗМК як засіб популяризації читання. *Communications and Communicative Technologies*. 2019. 84-89. Вилучено з: <https://doi.org/10.15421/291912>